

# Tretji tvit: To strašno šolsko ocenjevanje!

Peter Prelog

**Težave majhnega naroda ...** Najpametnejši med milijardo ljudi so verjetno sposobnejši od najpametnejših med milijonom ljudi.

**Naše šolstvo ...** ima tisoč težav, toda ne obupajmo, poskusimo razmišljati o vsaki posebej.

**Najslabše ni nujno slabo, ...** tudi v skupini prvakov je eden najslabši.

**Tekma** (neznan avtor): Roža ne tekmuje s sosednjo rožo. Samo cveti.

Na TV sem poslušal božjepotnika, ki je tarnal zaradi žuljev na nogah, ki jih je dobil pri hoji na božji poti Jakobsweg, svojega trpljenja pri tem in zato velike vrednosti spoznanj, ki jih je dobil ob teh mukah. Drugod pa nepregledne množice hodijo vsak dan svoj Jakobsweg od Afrike do Hamburga, ubijajo jih na poti, potapljajo se v morju, pa tudi v Kolpi ... Ob njihovih težavah se zdi božjepotnikova bolečina neznatna ...

Pri nas tarnajo mladi, starši, učitelji, dušebrižniki – zaradi »strahot« ocenjevanja v šoli in s tem »mučenja« otrok! Bojda Finci zato v osnovni šoli otrok ne ocenjujejo več. Hvala Fincem, le naj preizkušajo, tudi za nas ... Toda – ni nujno, da bo nekaj kar uspe na Finskem, uspelo tudi pri nas, tam je vendar drugačna klima, so drugačni ljudje, pijejo šnops, pozimi je dolgo tema ... Poleg tega me moti, da se primerjamo s Finci tekmovalno, oni so na ... mestu tabele, mi na ... mestu, ... – kdaj se bomo v šolstvu rešili te ameriške norosti, tekmovalizma? (»Roža naj le cveti ...«). Moti me tudi protislovje: **neocenjevanje** utemeljujemo **z ocenami** v tabeli!?

Če naj bi šola pripravljala mladino za uspešen vstop v življenje, potem – menim – je **v šoli ocenjevanje nujno**, saj bo bodoče življenje mladih polno ocenjevanja! Bodoči študenti se morajo pripraviti na maturo, morda na sprejemne izpite, na visokošolsko ocenjevanje (ki je dosti manj »nežno«, kot tisto pred maturo), bodoči športniki in umetniki se morajo pripraviti na neusmiljeno ocenjevanje njihovih del in nastopov, vsi ostali (razen morda otrok najpremožnejših ali najvplivnejših staršev) se morajo pripraviti na ocenjevanje ob poskusih dobiti delo, službo, ... Torej brez ocenjevanja ne bo šlo, naša naloga pa je – iskati najbolj primeren način učno-vzgojnega ocenjevanja, – ne prepogosto in ne prereditko, ne prezahtevno in ne premalo zahtevno – saj potem izgubi svoj smisel.

Morda se pa motim in je – predvsem za bodočo amorfnno množico »ostalnih«, ne-odličnjakov in ne-prvakov – res ocenjevanje nepotrebno, saj bodoča družba za vsa dela potrebuje le delovno silo, ki jo bodo po potrebi sami ustrezno »izobrazili«, saj bo splošno-šolska moderna nestroga, nevsiljevana »naučenost« ničvredna, ne bo nič več pomenila, poklicne šole, obrtniško vajeništvo itd. – bodo le zgodovina, osnovne, srednje šole pa bodo le ustanove, v katerih bodo trinajst let zadrževali mlade, da bodo »nekaj« počeli in ne silili na trg delovne sile. Na srečo pa tudi univerze nujno potrebujejo velik vpis novincev, saj sicer ne dobijo državnega denarja, zato bodo veliki množici za nič zainteresiranih »dozorelih« najstnikov radi še podaljšali trinajstletno prazno posedanje po šolskih klopih ...

Torej brez ocenjevanja ne bo šlo, naša naloga pa je – iskati najbolj primeren način učno-vzgojnega ocenjevanja, – ne prepogosto in ne prereditko, ne prezahtevno in ne premalo zahtevno – saj potem izgubi svoj smisel.

## Kako torej organizirati v šolstvu poučevanje in ocenjevanje?

Da ničelna »naučenost« že obstaja, sem opisal v drugem tvitu (kilodžull!): v ekipi treh takih absolventov izobraževanja – pisec besedila, urednik razkošnih navodil in prevajalec v sloven-

ščino – so gotovo ljudje, ki jih lahko označimo kot vzorec ljudi z »dokončanim šolanjem«, imajo spričevala, fizike pa ne znajo – nič! Pri tem ne gre samo za neznanje fizike ampak tudi za delovni pristop k fizikalni vsebini – če take vsebine ne razumeš, poišči priročnik, učbenik, vprašaj nekoga, guglaj ...! Toda ne, taka aktivnost je za »vsejebrezveznike« prenaporna, navodil itak nihče ne bere, zato je vseeno kaj tam piše, najvažnejši je le zaslužek sodelujočih, plača (»imamo pravico ...«).

Torej gre življenje naprej tudi brez splošnih znanj (ki bi se jih lahko mimogrede nalezli pri trinajestletnem posedanju po šolah), zato se zaradi poučevanja in ocenjevanja morda sploh ne splača sekirati (glavno, da bo plačal!). Zanimivo pa je, kako so za to dolgo obdobje uspeli organizirati pouk posebni interesi za srednješolske absolvente: matematiki, kemiki, fiziki, ..., medicinci, športniki, glasbeniki, igralci, ..., ki so se v izobraževanje začeli vpletati že v obdobju »učencev s statusi«. Zdi se, da so pri tem najboljši športniki, v Delu (25. 4. 2019, 17. stran) beremo, da 260 dijakov od 560 na Gimnaziji Franceta Prešerna v Kranju ima **status** športnika, lani so na Gimnaziji Šiška namenili športnikom 4000 dodatnih pedagoških ur, 8 srednjih šol in 25 fakultet je prejelo certifikat športnikom prijazno izobraževanje, ... (kdo šolam plačuje te »privatne izpite«, kot smo jih včasih imenovali? Smučarska zveza? Nogometna zveza ...?). Prava Amerika! Temu se ni nihče med ostalimi niti približal in začenjam razumevati starše, ki svoje otroke usmerjajo v dobro plačani šport. Pri manj pomembni fiziki bo pa še Kosovo neplačevano Hišo eksperimentov povozil Novi (uradniški) center znanosti ...!

## Ocene, ocene ...

Sedaj družba prek staršev vcepi otrokom že v rani mladosti občutek pomembnosti ocenjevanja, ki se kaže že pri (nekaterih) »vrtiških« otrocih; želijo si ocenjevanja, ker »bomo takrat že veliki«, zato jim kasneje »neocenjevanje« v začetnih razredih ni všeč. Kasneje se sposobnejši mladi navdušeno prepustijo ocenjevanju, saj so pri tem uspešni. Za slabše učence pa je ocenjevanje neprijetno, dobivanje nižje ocene od pričakovane pa je celo za sicer odlične učence stresno. Toda za mlade je to uvajanje v težave življenja, skozi to »Jakobsweg« se morajo tako ali drugače prebiti. Najhuje je tistim, ki so (zaradi manjših sposobnosti, nedelavnosti ali zaradi posebnih razmer, v katerih živijo) v najnižjem rangu v razredu. Tudi če bi se hoteli tem neprijetnostim izogniti in bi vse učence ocenili enako (npr. vsi bi bili odlični, ali pa jih – po finsko – sploh ne bi ocenili), bodo vsi vedeli, kateri med njimi je »najmanj odličen«, formalno se lahko izogneš rangiranju samo na videz. Učenci z najnižjim rangom dostikrat premagujejo svoje razočaranje zaradi neuspeha z mladostnim uporništvom, tako se umaknejo v drugače strukturirano družbo, kjer še nekaj veljajo.

Ker pa je šolski razred majhna skupina ljudi, moramo pri njem upoštevati relativnost ranga: **najslabši** med desetimi najboljšimi matematiki na svetu je še vedno boljši matematik od vseh ostalih milijard ljudi. Najmanjši učenec v razredu je morda najboljši kemik v njem, najboljši učenec v zelo povprečnem razredu bi v razredu z desetimi odličnjaki dosegel morda samo oceno prav dobro ... Tak primer srečamo pri prehodu na fakulteto: bruc, ki je imel v svoji srednji šoli najvišji rang pri svojem predmetu, je lahko na fakulteti v skupini srednješolsko enako rangiranih brucov iz drugih šol – najslabši.

Seveda velja to razmišljanje samo za skupino vsaj približno enakih učencev, za – tako ali drugače – prizadete učence, priseljence, azilante (jezik!) pa je seveda treba iskati posebne rešitve. Za učitelja je najlažje učiti homogeno skupino, razred, npr. vsi učenci so iz istega kraja, iz istega sloja (premoženje, navade!) prebivalstva, vsi so enako zavzeti (ali nezavzeti) za pouk, vsi so črnci, vsi so muslimani, vsi so iz razdrtih družin itd. itd. ... takrat skuša pouk čim bolj prilagoditi stanju v razredu (ne glede na učne načrte), naučiti čim več in v razredu ustvariti čim ugodnejšo klimo razredne skupnosti. Vendar je pa to redkokdaj mogoče, poleg tega tako nehote ustvarjamo monolitne, skoraj »rasistične« skupnosti. Kakršnakoli tekmovalnost (razred a – razred b, Bežigrad – Vič, Finci-Slovenci, ...) pa neprijaznost med tekmeči le poveča, »roža naj cveti – ne tekmuje«!

Čim več je pri nas tekmovalne vzgoje, ko je kot nekaj nastopaški javni vzor požrtvovalnega prizadevanja staršev priznan že kmalu po rojstvu otroku vsiljevan trening in tekmovalnost za

Pri tem ne gre samo za neznanje fizike ampak tudi za delovni pristop k fizikalni vsebini – če take vsebine ne razumeš, poišči priročnik, učbenik, vprašaj nekoga, guglaj ...!

Sedaj družba prek staršev vcepi otrokom že v rani mladosti občutek pomembnosti ocenjevanja, ki se kaže že pri (nekaterih) »vrtiških« otrocih; želijo si ocenjevanja, ker »bomo takrat že veliki«, zato jim kasneje »neocenjevanje« v začetnih razredih ni všeč.

Učenci z najnižjim rangom dostikrat premagujejo svoje razočaranje zaradi neuspeha z mladostnim uporništvom, tako se umaknejo v drugače strukturirano družbo, kjer še nekaj veljajo.

doseganje nekega prvenstva (»ko boš velik, boš šolski, krajevni, državni, svetovni prvak« – saj je vseeno v čem, glavno, da boš prvak) – tem več je jamranja zaradi »nepotrebne« zahtevnosti in ocenjevanja pri drugih – za njihovo »prvenstvo« nepomembnih – šolskih predmetih. Zahtevnost ocenjevanja pri »njihovem« treningu pri tem za njih ni vprašanje, to pa je resna stvar, tam morajo biti strogi, kako bi sicer lahko vzgojili prvaka?!!

Seveda je glavno »prvenstvo« v šoli vedno bilo: biti »totalno« prvi v razredu, v šoli, – pri vseh predmetih imeti odlične ocene! So nekateri srečneži, ki so tako nadarjeni, da to mimogrede dosežejo, to je sicer občudovanja vredno, toda šola iz tega ne bi smela delati prevelikega cirkuša in narediti ob tem nekakšno tekmovanje za odlične ocene, v katerega se vplete vsa množica slavo-hlepnih učencev (tudi tistih, ki tega niso zmožni) s starši vred. Nadarjencu za fiziko je poleg podpore pri fiziki treba priporočati tudi prizadevanje predvsem pri matematiki in ..., za ostale predmete pa pametno delo (ne zanemarjanje!), ne pa dirke za odlikami. Na žalost pa take dirke občuduje tudi marsikateri učitelj.

Ali učitelji radi ocenjujemo? Dokler je treba samo deliti »čebelice«, kot v vrtcu – je to prijetno, kasneje bi, ob dobrih pravilih in merilih za ocenjevanje, lahko to bilo samo bolj ali manj naporeno delo (npr. pregled kupa pisnih nalog), kot pri vsakem poklicu. Brez primernih skupnih meril pa so kriteriji ocenjevanja prepuščeni učitelju in nihče, ki njegovemu ocenjevanju oporeka, se ne more sklicevati na »edino prava drugačna merila«, ko pa ne obstajajo! Za učitelja je taka vsiljena samostojnost merila lahko zelo neprijetna, ko mora ocenjevati »na pamet«, po občutku – pri tem se pa zaveda, da je to močno odvisno od okoliščin, razpoloženja itd. Če starši učitelju ne zaupajo in pričakujejo od njega le »pravno natančno« upravičene ocene, bo to povzročalo težave, včasih je ocene težko zagovarjati, zato se mi zdi, da dosti učiteljev ocenjevanja ne mara, najraje bi se temu izognili »po finsko«.

Seveda so v življenju pogosta nepravilna samovoljna ocenjevanja s slabim namenom, ta so tudi najbolj boleča, vendar je to posebno poglavje. Tokrat privzemimo, da so vse ocene, o katerih govorimo, pridobljene dobronamerno in brez večjih strokovnih napak. Kljub temu je občutek, da ga nekdo ocenjuje, lahko za določene ljudi tako neprijeten, da so pri ocenjevanju blokirani in sploh ne morejo pokazati, kaj zares znajo. To je nujno treba upoštevati pri ocenjevanju – pa ne zato, da bi komu dajali dobre ocene, čeprav jih za prikazano znanje ne zasluži, ampak zato, da skušamo neprijetnosti ocenjevanja čim bolj zmanjšati in se s tem izogniti blokadi, izpraševancu pa omogočiti, da res pokaže, kaj zna.

Ko se otroci igrajo »šole«, je vloga učitelja zelo zaželen, saj omogoča ukazovanje (»sedi«!) in ocenjevanje »učencev«, v igri ima otroški »učitelj« ugled in višji rang. Otrokom se zdi logična tudi »hudobija« učitelja, seveda bo dajal slabše ocen Janezu, ki vedno nagaja, ... ali pa ga »učitelj« sploh ne mara. – Tudi pravi učitelj lahko ima take lastnosti, vendar pa je tega dosti manj, kot mislijo zaskrbljeni starši in prizadeti učenci. So pa pogostejše strokovne napake pri ocenjevanju, vendar ne napravljene nalašč, s slabim namenom. Dosti učiteljev bi se navdušeno odpovedalo dolžnosti ocenjevanja, vendar se zavedajo, da bi to verjetno zelo poslabšalo prizadevanje učencev. Naj je bič ocenjevanja še tako neprijeten, še vedno večino učencev vzpodbuja ali sili k učenju. Ne smemo pozabiti tudi dejstva, da strah pred slabo oceno pomaga učitelju vzdrževati red v razredu, ob neocenjevanju bi nekateri razredi kratko malo razpadli.

Bi lahko bila šola brez ocen? To bi seveda bilo mogoče, spričevalo bi dokazovalo samo to, da je bil učencu ponujen npr. v 2. razredu pouk fizike, toda brez ocen. Seznam učnih predmetov in učni načrti za čas pouka bi povedali samo to, kaj so učitelji učili – končno znanje pri učencih bi pa lahko bilo od nič do odličnosti. Bojim se pa, da bi zaradi tega padlo splošno povprečje znanja (v drugem tvitu sem opisal primer takega bivšega učenca, ki ne zna nič fizike, pa je kljub temu postavljen v položaj, v katerem fiziko (kaj je kilodžul) poučuje množico drugih!).

Neocenjevanja torej ne bi bilo težko realizirati, (ukinemo – pa zdravo! – toda pomislite, kako bi potem pri nas izgledal tak pouk!) zapletlo bi se kasneje, ko bi bila potrebno rangiranje učencev zaradi kakršnekoli selekcije. Lahko pričakujemo, da bi se neocenjevanju uprle višje šole, pa tudi sposobnejši učenci (in seveda njihovi starši), ki bi želeli imeti z dobro oceno pohvalo za svoje delo. »Zakaj hodim v šolo, če tam ne dobim nobenega priznanja«! Samo pri-

Brez primernih skupnih meril pa so kriteriji ocenjevanja prepuščeni učitelju in nihče, ki njegovemu ocenjevanju oporeka, se ne more sklicevati na »edino prava drugačna merila«, ko pa ne obstajajo!

Kljub temu je občutek, da ga nekdo ocenjuje, lahko za določene ljudi tako neprijeten, da so pri ocenjevanju blokirani in sploh ne morejo pokazati, kaj zares znajo.

znanja nekaterim ob koncu šolskega leta so pa zopet rangiranje, pa če to hočemo ali ne (»dobil sem štiri priznanja, Janez pa samo tri, ha!«).

Možna je še drugačna varianta: v redovalnice in v spričevalo se naj vpisujejo samo pozitivne ocene. S to hinavščino sicer rangiranja ne bomo nič spremenili, toda vsaj ene grde ocene (nezadostno) ne bomo uporabili.

Še ena možnost je, da so neocenjeni samo tisti učenci, ki si to želijo, npr. bodočemu prvaku v frnikulanju bi se morda zdela nepotrebna ocena iz matematike. S tem bi se sicer izognili stresu pri ocenjevanju, ne bi se pa mogli izogniti neprijetnim posledicam ob spremembi življenjskega cilja. Takrat bi bilo sicer mogoče dokazati, da so taki neocenjevani učenci enako sposobni v matematiki, kot ocenjevani, toda to lahko zopet dokažejo le s takim ali drugačnim ocenjevanjem njihovega znanja – prav temu pa so se hoteli izogniti. Malo pa je verjetno, da bi tako naknadno ocenjevanje lahko bilo uspešno pri učencu, ki se je ocenjevanju izogibal in ga sploh ni navajen, ga »ne prenese«.

Pritisk zaradi preobilice ocenjevanja v šoli bi lahko zmanjšali tudi tako, da bi znanje ocenjevali samo pri nekaterih učnih predmetih (kot na maturi), tako bi učence še vedno navajali na ocenjevanje, vendar manj pogosto. Toda temu se bi takoj uprli učitelji neocenjevanih predmetov, saj bi pouk takih »drugorazrednih« predmetov postal problematičen, morda bi tudi sindikat učiteljev »prvorazrednih« predmetov (zaradi »pravičnosti« vendar!) zahteval višje plače!

Le redke inovacije pri ocenjevanju so smiselne, če jih uvaja samo en učitelj v razredu (ali na šoli). Imeli smo nekoč učitelja, ki je dajal samo odlične ocene, v redovalnicah je bilo pri njem zapisano 5, 5, 5, 5, ... Nihče se ni obregnil ob njegovo »finsko« ocenjevanje, dokler se ni začel s svojo »odličnostjo« sam hvaliti in zmerjati kolege, ki so vpisovali celo »grde« ocene 1. Toda kolegi so mu povedali svoje mnenje: njegova »odličnost« sploh ni pravo ocenjevanje, ni »naprednost«, ni odlika, ampak le prikrivanje lenobe učitelja, ki se mu ne ljubi ali pa ni sposoben zares ocenjevati, čeprav je to njegova delovna naloga. To ga je tako razjezilo, da se je kolegom (?) maščeval in je od tega trenutka dalje vpisoval samo oceno 1, v redovalnicah je pisalo 5, 5, 5, 5, 1, 1, 1, ..., v razredu pa je povedal, da so to zahtevali drugi profesorji. Tudi take traparije se dogajajo pri učiteljih, ki so (verjetno) zgrehili poklic!

Seveda lahko ocene izboljšamo, če znižamo zahtevnost snovi in ocenjevanja (npr. mejo negativne ocene). To je gotovo primerno, vzpodbudno, če imamo skupino učencev, razred, z nižjimi ocenami. Pri sposobnejših učencih naj bo ocenjevalna zahtevnost večja! Seveda moramo paziti na primerjanje, v slabšem razredu bo morda najvišja ocena 3. Važno pa je, da učence naučimo največ, toliko kot zmorejo. Podoben problem nastane tudi pri popravilih izpitih: nesmiselno je manj sposobnemu učencu dajati enake naloge, kot pri pouku sposobnejšim, z izbiro samih lažjih nalog povečamo možnost, da bo izpit uspešno prestal. Toda – če bo celo vse lahke naloge rešil, bomo tega veseli, vendar zato ne sme pričakovati odlične ocene.

Še ena možnost je, da so neocenjeni samo tisti učenci, ki si to želijo, npr. bodočemu prvaku v frnikulanju bi se morda zdela nepotrebna ocena iz matematike.

Seveda lahko ocene izboljšamo, če znižamo zahtevnost snovi in ocenjevanja (npr. mejo negativne ocene).

## Zmanjševanje neprijetnosti ocenjevanja, uporaba računalniškega inštruktorja

S prihodom računalnikov v šolo se je ponudila čudovita priložnost, da bi se – ob ocenjevanju – izognili vsaj težavam in blokadam zaradi prisotnosti učitelja in sošolcev. Spomnim se, kako smo v osemdesetih letih navdušeno pričakovali pomoč pri pouku od brezosebne, diskretne računalniške avtomatike: celo sami smo (čeprav računalniški nestrokovnjaki – poklica »računalničar« takrat še ni bilo!) začeli pisati učne računalniške programe – saj je za manj sposobnega ali čustveno kompliciranega učenca še posebej nujen pristop v materinem jeziku (in ne uporaba programov v amerikanščini, pisanih za precej drugačno vrsto šolarjev). Danes, ko sem v penziji, je morda teh programov obilo, toda še vedno je vprašljivo, če so primerni in če jih učitelji sploh znajo in morejo uporabljati!? Greh pa je, če ne znamo izrabiti tistega navdušenega buljenja mladine v ekrane in ekranke: podtaknimo jim tja vendar tudi nekaj pametnega, čeprav postaja vse bolj očitno, da bo treba zasvojenost z znanjem v ekran nekako omejiti.

## Kako naj deluje računalniški program za poučevanje in ocenjevanje?

Za občutljivega učenca je računalnik edini, ki ga lahko ocenjuje, saj ocene »pove« le izpraševancu (potem jih pa izbriše). Za tega so ocene prav tako pomembne, kot za ostale učence, vendar primerja le dosedanje in najnovejše SVOJE ocene. Vsako, še tako neznatno izboljšanje ocene je zanj vzpodbuda, za neuspehe pa itak ne izve nihče drug. Tudi vprašanja in naloge izbira računalnik naključno (zares!) in ne moreš ga obtožiti, da »me je nalašč vprašal tisto, kar ne znam«! Seveda lahko uporabimo tak program samo pri učencu, ki bi se rad nečesa naučil, je dovolj motiviran za to. Mnogim dandanes taka pomoč nič ne koristi, saj niso zmožni niti prebrati naloge in se potem »prisiliti«, da bi razmišljali o njej! (»vse je brezveze ...«). Toda tudi učitelji se morajo navaditi, da ni univerzalnih receptov za uspešno šolo, kar je pri enem učencu uspešno, je lahko pri »brezvezniku« polomija, poučevanje skupine je nujno selektivno – kolikor je to pač mogoče.

Računalnikova »ocena« je zelo enostavna, to je le statistika: katero nalogo je učenec rešil, katero vprašanje je preskočil, kolikokrat je odgovoril prav in kolikokrat narobe, namesto ocene pa npr. procent pravih odgovorov (ki jih seveda lahko rangirate v običajne ocene, od nezadostno do odlično). Težavnost vprašanj mora biti prilagojena sposobnostim učenca, začne se naj dovolj nizko – to startno mesto pač mora oceniti učitelj, ki priporoča uporabo določenega programa. Najboljši je tak program, ki učenca opozarja na napake, ki jih je naredil in ga pouči, kako naj naredi, da bo prav. Če je učenec dovolj motiviran in vztrajen (naloga učitelja: vzpodbujanje!) bo pri novih (podobnih) vprašanjih bolj odgovarjal in ocena se bo dvignila! To pa je tisto, kar potrebuje, postal bo bolj samozavesten, za naslednjo serijo bo sam izbral težja vprašanja in se bo morda želel »dokazati« tudi pri javnem ocenjevanju.

Uporaba takih programov omogoča učitelju tudi – sedaj skoraj nemogoče poučevanje na različnih težavnostnih stopnjah hkrati, v istem prostoru (čeprav je to bilo pri majhnih vaških šolah včasih običajno). Kljub obilici že sestavljenih programov, bi pa sedanji učitelj moral znati po potrebi tudi sam sestaviti enostaven program, prilagojen za določenega učenca, tega bi jih morali naučiti na fakulteti. Ni težko sestaviti programa, ki učencu vedno znova zastavlja naloge npr.  $3 - 2(2 - 7) = \dots$  z različnimi podatki, dokler pri reševanju ne uspe doseči skoraj stoprocentno pravilne rezultate in si tako končno »zapomni«, kako je treba upoštevati predznake in oklepaje.

Mogoče bo v bodočnosti res večina pouka potekala prek računalnika, toda učiteljem se ni treba bati za službo: vzgoja brez človeške prisotnosti je nesmisel! Je pa računalnik pri tem lahko odličen pripomoček in ga ne smemo odklanjati.

Računalniška inštrukcija ni enako možna pri vseh predmetih in pri vseh razlagah, pri elementarni matematiki, fiziki je gotovo uporabna. ... Nastane pa vprašanje, kako računalniške ocene, ki so prilagojene programom in učencem – prevesti v ocene za spričevalo, to pa je naloga učitelja.

## Absolutno »pravično« ocenjevanje

Prvotno so kriteriji ocenjevanja učencev pri učiteljih bili precej odvisni od osebnih odnosov med učiteljem in učencem. In še – za sedanje zmedene čase »strahotna« ugotovitev: učitelj je takrat učenca »spraševal« in ocenjeval **nenapovedano** pri katerikoli šolski uri in s tem poskušal ohraniti (npr. pri manj uspešnih) njihovo pridobljeno znanje, (šaljiva grožnja je bila »to moraš znati, če te zbudim opolnoči!«). Uspešne učence je manj nadlegoval (danes bi vpili »kje je pa enakopravnost« ... itd.) in jim je samo včasih ponudil priložnost, da so zablesteli s svojim znanjem. S tem je dosegel, da so vsi morali znati vse potrebno vsako šolsko uro – kar je seveda bilo potem le deloma res – toda tečen in vztrajen učitelj je tako lahko dosti dosegel, prav za manj uspešne učence je bila ta »antikampanjska« metoda boljša, kot današnje »edino pravične« metode ocenjevanja samo v točno določenem in napovedanem času! Danes mora učenec npr. v petek pri tretji šolski uri vedeti, da je  $2 \cdot 3 = 6$  – potem pa lahko to mirno pozabi, saj ga nima nihče več »pravice« nenapovedano spraševati takih neumnosti!

Toda tudi učitelji se morajo navaditi, da ni univerzalnih receptov za uspešno šolo, kar je pri enem učencu uspešno, je lahko pri »brezvezniku« polomija, poučevanje skupine je nujno selektivno – kolikor je to pač mogoče.

Mogoče bo v bodočnosti res večina pouka potekala prek računalnika, toda učiteljem se ni treba bati za službo: vzgoja brez človeške prisotnosti je nesmisel! Je pa računalnik pri tem lahko odličen pripomoček in ga ne smemo odklanjati.



Za majhne otroke je popolnoma razumljivo, zakaj učitelj bolje ocenjuje svojega otroka, ali sina direktorja šole, hčerko vaškega mogotca ali sina največjega nasilneža v kraju. Seveda se je z razvojem demokracije to spremenilo. Vendar se je pa tudi ob navidezni enakopravnosti izpraševancev bilo zelo težko izogniti očitkom o prikriti nepravičnostim ob izbiri vprašanj (npr. vprašanje za princa: katera reka teče pod savskim mostom?), zato smo sodobni učitelji to poskusili rešiti **z istimi vprašanji za vse**. To pa je sprožilo povodenj »pisanja šolskih nalog«, testov, (tudi državnih testov, mature) itd., kjer je to bilo mogoče. Če je učitelj matematike ob dani nalogi povedal tudi, kako bo točkoval reševanje nalog, so lahko to učenci po pisanju naloge napravili tudi sami in so takoj vedeli, kakšen uspeh so dosegli, zadeva z ocenjevanjem se je zdela končno demokratično in pravično rešena! Si je pa učitelj s tem nakopal mnogo dodatnega dela, kar je prej opravil med šolsko uro (ustno spraševanje), ga je sedaj čakalo doma s popravilanjem in pregledom kupa nalog.

Vendar je pa razlika med učnimi predmeti, npr. pri matematiki je na vprašanje  $2 \cdot 3 = ?$  možen samo en pravičen odgovor. Pri iskanju edino pravilnega odgovora na vprašanje – kdo je večji umetnik Prešeren ali Cankar – pa je treba odgovoriti tako, da upoštevamo zlato pravilo reševalcev križank: **pravičen je samo tisti odgovor, ki se zdi pravičen sestavljavcu** križanke, nič drugega ne šteje! To pa od učencev zahteva nekaj drugega, kot pri matematiki, namreč dober **spomin** na to, kar je pri razlagi povedala učiteljica. In nikar naj ne poskušajo slepomišiti nekaj po svojem okusu!

Spomin – to že precej smrdi po »učenju na pamet«, to pa je dandanes vendar šolski smrtni greh! Zato so si izmislili teste z izbiro pravilnega odgovora med več možnostmi, čeprav je tudi tu bilo treba imeti vsaj malce »spomina«. Neuki so se pa lahko šli – ob označevanju odgovorov – ruleto in celo idiot je imel možnost (čeprav malo verjetno), da bo le po naključju označil prav vse pravilne odgovore.

Poleg tega so (seveda!!) tudi pri matematikarsko »objektivnem« ocenjevanju bili nekateri učenci najslabši (grozljivka: šola producira »najslabše« ljudi!), zato se je oblikovala iz globoko prizadetih staršev in javnih dušebrižnikov močna opozicija: »to je birokratizem v pedagogiki, učenci so degradirani v objekte ocenjevanja, učitelj nima več neposrednega stika z učencem, ne ocenjuje kot človek temveč kot stroj, mašina, fuj ga bodi ....« – itd., pozabil sem že na vse cvetke, ki so obilno cvetele takrat v javnosti (in v »strokovnem tisku«). Zato so pa nastajala nova, zares birokratska pravila: kdaj lahko pišejo test, nalogo, kako mora biti napovedana in upravičena, koliko testov na dan (?) ali na teden, ... predvsem pa je bilo ukazano ponavljanje pisanja, če je bilo preveč slabih ocen. No ja, za tak dogodek ni bilo treba več, kot kratek dogovor med učenci v razredu, pa je šla ena ali več učnih ur k vragu, pouk ni bil več tisto, kar je bilo načrtovano, ampak zmešnjava improviziranih dogodkov. Za učitelja pa nočna mora: ob pogostih ponovitvah nalog – kupi pismenih izdelkov učencev, ki jih je bilo treba natančno pregledati. (Toda – kje pa je učiteljeva strokovna baza, njegovi kolegi, morda mentor, ... ti bi morali ugotavljati, kaj je bilo narobe in kaj je treba popraviti ... Zakaj je na šolah tako malo tega skupnega strokovnega dela? Zakaj se tega ne naučijo na fakulteti? Ker tam tega sami ne znajo?).

Kot norčevanje iz vsega tega se je potem razvila matura in razna državna testiranja – za vse šole enako. Ali ni to tisti, prekleti način »objektivnega ocenjevanja«? Vendar učitelji – čeprav škripajo z zobmi – priznavajo: »to je vsaj nekaj, kar povzroča občutek reda v šoli«. In tako učijo, vendar ne za znanje v glavah, ampak pripravljajo učence predvsem za uspešno maturo.

Seveda vse do sedaj zapisano velja za primerjavo pravičnosti in enakosti ocenjevanja **različnih** učencev. Če bi pa iskali najboljšo možnost **ocenjevanja posameznika** pri matematiki ali fiziki, bi to gotovo bil pogovor učenca in učitelja ob reševanju določene naloge (»ustno spraševanje«). Vendar to zahteva največ časa in hkrati nudi največ možnosti za iskanje učiteljeve »nepravičnosti« – z ozirom na ostale učence. Ta oblika ocenjevanja se (morebiti?) še ohranja pri – popravnem izpitu.

## Javnost ocenjevanja

Nekoč, v starih časih, je učitelj shranjeval redovalnico samo v posebej zato namenjen predal v zbornici. Uporabljal jo je razrednik ob ocenjevalnih konferencah, v razred jo je prinesel samo

Zakaj je na šolah tako malo tega skupnega strokovnega dela?

In tako učijo, vendar ne za znanje v glavah, ampak pripravljajo učence predvsem za uspešno maturo.

na roditeljski sestanek, ko so po sestanku k razredniku pristopali starši (posamezno!) je bila redovalnica odprta in so lahko videli ne samo ocene svojega otroka ampak tudi druge ocene na isti strani redovalnice. Nekateri starši so se zaradi tega jezili, »njihovih« ocen naj ne bi kazali drugim staršem. Torej iz ocen in redovalnice nismo delali nobene skrivnosti, bila pa je dostopna samo učiteljem, to je bil interni seznam ocen, javne so bile samo končne ocene v spričevalih. Svoje ocenjevalne vtise o posameznih učencih so učitelji vpisovali v žepne redovalnice, to so bile dostikrat le »delne ocene«, ki so pomagale učitelju sestaviti oceno, ki jo je vpisal v redovalnico. Vse to je bilo pošteno šolsko delo in prizadevni učitelji so zelo skrbeli za to, da si ne bi mogli očitati površnega ocenjevanja. Seveda je tudi pri tem prišlo do raznih pripomb, če so učenci špegali učitelju prek rame, ko je vpisoval svoja zapažanja v žepno redovalnico: »zakaj ste pa meni napisali samo +, Janezu pa celo klicaj«? Varovalci pravičnosti so potem izsilili celo pravilo, da v uradni redovalnici poleg ocen ne sme biti »posebnih« znakov – vendar smo to učitelji že sami vedeli, naloga ravnatelja pa je bila skrbeti za red pri tem.

Potem je izbruhnila revolucija javnega ocenjevanja, ki jo je zopet izsilila edino kompetentna »javnost«. Učitelji so dostikrat že pred tem po ustnem spraševanju (pri pisemenih izdelkih so bile ocene itak »javne«, zapisane ob nalogi) na glas povedali oceno, saj so s tem poskušali bodisi spodbujati učenca in razred ali pa – obratno – svariti pred slabim znanjem. Toda po novem je bila »javnost ocenjevanja« predpisana, v razredih so se pojavile »kontrolne« vzporedne redovalnice, ki so jih pisali učenci sami in so bile kopije tistih pravih. Ocenjevanje je ob svoji javnosti dobilo v šoli še bolj pretirano pomembnost, kot prej, kot na nogometni tekmi so vsi vse vedeli in vsi zmerjali »sodnika« zaradi napačnih razsodb. Učitelji seveda niso nobeni stoodstotno pravični avtomati, sami se zavedajo, da pri tem delajo napake in jih potem poskušajo tudi popraviti. Nekateri pa pritiska ne prenesejo in začnejo deliti samo dobre ocene ... S tem pa šolska »vaja v ocenjevanju« izgubi svoj smisel.

Dandanes je menda že vse drugače, vpis in dostop do ocen poteka le prek računalnika, njihova javnost pa je smrtni greh ... Primerjajmo današnjo tajnost ocen s še nedavno edino zveličavnim javnim ocenjevanjem – danes lahko (polnoletni) učenec celo svojim staršem prepove pogled na njegove ocene.

In to je tisto, kar smo želeli?? Ali so take skrajnosti (javnost ocene – nejavnost) v istem šolstvu višek urejenosti ali višek zmedenosti šolske politike? Pri tem nimam seveda nič proti pravno popolnoma razumljivi pravici polnoletnega državljana do zasebnosti, moti me le neresnost šolskih pravil, ki lahko brez posledic preskakujejo iz enega ekstrema v drugi! In taka šola naj bi dala mladim učencem vzor za urejeno življenje? Vstop jusa, pravnikov v poslovanje šole je morda včasih potreben, toda pouka, vzgoje, ne moremo nadomestiti s pravom.

Skupina učencev v razredu je ob tajnosti ocen podobna skupini bolnikov v zdravniški čakalnici: nihče ne ve nič o bolezni drugih čakajočih – razen, če svojih podatkov kdo sam ne pove (ker mu je v taki množici neznancev dolgčas in bi rad poklepetal!). Odlika tajnosti je diskretnost in – slabost: odtujenost in neinformiranost.

Razredni kolektiv pa naj bi vendar bil nekoliko bolj življenjski in prijaznejši, tako kot v družini; ob javnem ocenjevanju (samo v razredu!) si lahko med seboj pomagajo in, na žalost, tudi nagajajo in zganjajo grdobije. Torej odlika javnih ocen: družinska prijaznost in – slabost: grdobije.

Kaj je bolj človeško? K čemu bi učence radi navajali?

**Varovalci pravičnosti so potem izsilili celo pravilo, da v uradni redovalnici poleg ocen ne sme biti »posebnih« znakov – vendar smo to učitelji že sami vedeli, naloga ravnatelja pa je bila skrbeti za red pri tem.**

## Dodam še drugo (relativnostno) vprašanje:

V (vesoljski) Ljubljani so za dijake razpisali tekmovanje: kdo bo bolje odgovoril na zastavljena vprašanja. Tekmovalci iz (vesoljskega) Novega mesta bodo dobili na njihovi železniški postaji pri prijavi ob 1. uri popoldan listo vprašanj, ob 2. uri jo morajo oddati izpolnjeno v Ljubljani, takrat bodo izvedeli tudi pravilne odgovore.

Dolenjski genijalci si pa izmislijo majhno ukano: spustili se bodo v časovno zanko (\*) in si s tem že pred prijavo priskrbeli pravilne odgovore. Njihov vlak, s katerim se že opoldne, ob 0/0 iz Novega mesta odpeljejo v Ljubljano, je tako hiter ( $v = 0,87c$ ), da ure na njem zaostajajo za peronskimi; ko popoldne prispejo v Ljubljano in ura na peronu kaže 2, kaže vlakovna ura na lokomotivi (izhodišču vlakovnega koordinatnega sistema) šele 1 (dogodek V(1/2!)). Načrt ukane: Ko se pripeljemo ob V(1/2) v Ljubljano izvabimo od vodje tekmovanja seznam pravilnih odgovorov, potem pa hitro (saj imamo le uro časa!) odhitimo po gibajočem se vlaku nazaj do (na vlaku kasnejšega) dogodka P(2/1), ki je v peronski preteklosti na peronu v Novem mestu in se ob 1 tam prijavimo na tekmovanje. Do 2 se z brzecem vrnemo v Ljubljano, kjer oddamo spotoma popolnoma pravilno izpolnjene vprašalnike.

- Ali bi lahko uspeli? Ali je vračanje v preteklost fizikalno mogoče?
- Medtem organizatorji tekmovanja prestavijo čas oddaje odgovorov (le zakaj?) na 3 uro; ali bo sedaj kaj drugače?

\* Časovno zanko so si takole predstavljali: Če zelo hiter vlak vozi mimo perona in se na postaji v Ljubljani (LJ) zgodi dogodek V, ko tam vlakovna ura kaže 1, peronska pa 2 (V(1/2)), se bo – zaradi enakovrednosti inercialnih sistemov vlak-peron – zagotovo na postaji v Novem mestu (NM) zgodil tudi dogodek P(2/1), ki je za peronce časovno pred V, (1-2), za vlakovce pa za njim, (2-1). Torej vstopimo v LJ na vlak ob V, se sprehodimo od 1 do 2, tam (P) izstopimo v peronsko preteklost (1) v NM in se lahko potem naglo vrnemo od 1 do 2 na mesto vstopa V(1/2) v LJ, kamor prispemo v trenutku, ko smo odšli.

(Brez podatka  $v = 0,87c$  bi bila naloga morda malce težja).